

СПЕЦИФІКА ВИМОВНОГО АКЦЕНТУ В ІНШОМОВНОМУ МОВЛЕННІ БІЛІНГВІВ

Валігура О.Р.

Київський національний лінгвістичний університет

olha.valihura@gmail.com

The paper examines the problem of a foreign accent as a dynamic speech phenomenon. It outlines the linguistic and extralinguistic factors that contribute to the occurrence and perception of a foreign accent in a bilingual's speech. The research points out to the reasons of the emergence of the pronunciation accent on both segmental and suprasegmental levels of the phonetic system.

Key words: pronunciation accent, segmental and suprasegmental levels, bilingual's speech.

У сучасній лінгвістичній науці зростаючої актуальності набувають питання динаміки взаємодії мов у міжкультурному спілкуванні, взаємопроникнення елементів мовних і культурних картин світу. Унаслідок цього активізуються фонетичні дослідження функціонування одиниць мови як комунікативного коду та специфіки їхньої реалізації в іншомовному мовленні, зокрема, вивчення особливостей актуалізації вимовного акценту в мовленні білінгвів як результату контакту і взаємопроникнення елементів фонетичних систем двох мов [3-10].

У площині теорії білінгвізму/мультилінгвізму появу іншомовного акценту в мовленні пояснюють низкою чинників лінгвального й позалінгвального плану (психологічними, когнітивними, соціологічними, етнічними, методичними тощо) [1, с. 156-161]. Вимовний акцент як динамічне системне мовленнєве явище є сукупністю типових порушень, притаманних іншомовному мовленню більшості мовців. При цьому індивідуальні особливості іншомовного мовлення та випадкові помилки не прийнято відносити до вимовного акценту. Вимовний акцент є маркером етнічної належності мовця, ідентифікує його належність до певної лінгвокультури, оскільки відхилення від нормативної вимови у мовленні неносія мови визначає його як представника чужої лінгвокультури.

Відхилення в іншомовному мовленні білінгва відбувається у результаті взаємодії фонетичної інтерференції та вимовного акценту, хоча і перше, і друге явище доцільно, на наш погляд, вивчати як незалежні об'єкти дослідження [1, с. 156-161]. Можливий підхід до понять інтерференції та вимовного акценту з погляду теорії мовленнєвих актів, відповідно до якого

інтерференція локалізована у мовці, тоді як акцент існує лише для слухача. У випадку такого розгляду відмінностей між інтерференцією та іншомовним акцентом, слід брати до уваги той факт, що інтерференція об'єктивно існує в мовленні білінгва, незалежно від його мовної свідомості, а вимовний акцент є результатом об'єктивного відображення в мовній свідомості носія мови шляхом його суб'єктивного сприйняття тих порушень і відхилень у мовленні білінгва, які характеризують мовлення останнього як іншомовне.

Таким чином, вимовний акцент та інтерференцію можна розглядати як діалектичну єдність процесу і результату мовного контакту в мовленні білінгва, а також як дві відносно самостійні одиниці єдиного мовленнєвого механізму, що знаходяться у відношеннях причинно-наслідкового зв'язку в процесі мовного спілкування партнерів – носія мови і білінгва. Отже, інтерференції та акценту притаманні властивості відносної тотожності та відмінності. При цьому тотожність убачається у негативному результаті мовного контакту, а відмінність зумовлена способом відображення звукової субстанції, а саме: у випадку інтерференції – у мовленні білінгва, а стосовно ж акценту – у сприйнятті, свідомості слухача.

Урахування потребує й той факт, що саме інтерференція допомагає побачити специфіку вимовного акценту в мовленні білінгва. Процеси фонетичної інтерференції, механізми її появи слід відносити, на нашу думку, до прихованих явищ, які відбуваються на тлі когнітивних структур і реалізуються в мовленні у вигляді вимовного акценту. Весь комплекс системних фонетичних порушень у мовленні відображено у вимовному акценті, який особливо помітний на тлі загальної граматичної та стилістичної правильності мовлення. Якщо висловлення синтаксично некоректне і не виконує комунікативну функцію, то питання про іншомовний акцент взагалі не виникає.

Причини фонетичних порушень на сегментному рівні зумовлюються взаємовідношеннями між фонологічними системами контактуючих мов. У плані об'єктивних характеристик фонетичної будови цих мов необхідно враховувати, крім особливостей реалізації фонем у мовленні та складу фонем обох мов, ще й набір диференційних ознак в обох мовах у цілому і в окремих фонамах. Специфічний для певної мови інвентар ознак, що використовуються для розрізнення слів у мові, визначається і властивостями артикуляторної системи, що генерує мовлення, і характеристиками людської аудитивної системи, що обробляє мовлення. Дистинктивні ознаки мають кореляти в артикуляторній, акустичній та аудитивній сферах. Ознаки

кожного сегмента висловлювання, що зберігається в пам'яті, визначають, які артикуляційні органи повинні контролюватися, несуть у собі інформацію про те, яким чином повинні бути задіяні ці артикуляційні органи, а також чітко вказують на те, які властивості звука можна одержати від тих чи інших артикуляційних рухів. Обмеження, що накладаються на артикуляцію та на звукову синтагматику, визначають детальну модель артикуляційних рухів, що є необхідними для втілення тих чи інших дистинктивних ознак у сегменті. Відтак у кожній з мов можливо виокремити специфічні диференційні ознаки та своєрідні їхні комбінації, не кажучи вже про значні акустико-артикуляційні відмінності подібних звуків, різні закономірності варіювання фонем та неоднакових дистрибутивних обмежень.

Крім того, поява вимовного акценту може спричинятися відмінностями артикуляційних укладів у представників різних національностей. Виходячи з того, що вимовний акцент здебільшого зумовлюється відсутністю у мовця навичок щодо дотримання артикуляційного укладу іноземної мови, необхідно звертати увагу на особливості артикуляційних баз мов, що контактують, оскільки саме артикуляційна база, яка репрезентує всі фонаційні засоби мови, основний набір її фонем, є надзвичайно вагомим чинником, який багато в чому визначає мовну своєрідність і неповторність. Слід зважати при цьому на те, що артикуляційну базу кожної конкретної мови формують типові рухи і положення органів мовлення, основний уклад мовних органів у процесі породження мовлення. Важливо усвідомлювати також, що артикуляційна база не є вродженою анатомічною чи фізіологічною особливістю людей, оскільки мовець здатен імітувати звуки будь-якої мови, однак специфічні артикуляції рідної мови, міцно закріплені в його мовній свідомості, здійснюють постійний вплив на іншомовне мовлення.

У зв'язку з цим зазначимо, що сучасний підхід до навчання іншомовної вимови й голосоутворення вимагає дотримання всіх особливостей артикуляційної бази виучуваної іноземної мови та передусім акцентує увагу на необхідності враховувати специфічне функціонування гортані та надгортанних резонаторів як невід'ємної частини національного голосу. Що стосується труднощів у реалізації словоформ, то це свідчить про реальність для мовної свідомості білінгвів цілісних, специфічних для кожної мови образів звукових ланцюжків, що залежать від сегментів, з яких вони складаються.

Заслуговує на увагу й те, що лінгвістична свідомість білінгва автоматично поділяє потік іншомовного мовлення на пучки диференційних

ознак, які зіставляються з відповідними фонологічними елементами рідної мови. Так, унаслідок такого зіставлення звуки англійської мови у мовленні українського білінгва отримують неправильне звучання, оскільки нерелевантні з погляду фонологічної системи рідної мови, але суттєві для англійської мови ознаки відкидаються, і, навпаки, ознаки, які не є диференційними у фонологічній системі англійської мови, але релевантні в системі української мови, стають основними під час поділу звуків у потоці іншомовного мовлення. Тут йдеться про згадуване вже фонологічне сито рідної мови, через яке сприймається звуковий потік іншомовного мовлення і яке є однією з причин вимовної інтерференції (див. праці Є. Д. Поливанова, М. С. Трубецького, Л. В. Щерби). Цілком логічно, на наш погляд, за аналогією з фонологічним ситом провести паралель просодичного сита, матриці, через яку сприймається просодія іншомовного мовлення і яка зумовлює виникнення просодичного акценту.

Причина вимовного акценту на просодичному рівні відрізняється від причини виникнення фонетичних порушень на сегментному рівні. З одного боку, сприйняття мовленнєвих повідомлень та їх просодичної організації здійснюється квантами інформацій у вигляді наборів ритмічних структур, зафіксованих у нейродинамічних зв'язках головного мозку; при цьому мовленнєва мелодика висловлень сприймається монолітно у вигляді гештальтів як цілісних одиниць. З іншого боку, у процесі породження білінгвом мовленнєвих повідомлень активізується їхній лексико-семантичний рівень, оскільки на перший план виступає лексичне наповнення та коректна граматична структура висловлення. У зв'язку з цим рідна мова білінгва бере на себе функції інтонаційного оформлення іншомовного мовлення і безперечно здійснює значний вплив на нього. Саме тому у процесі засвоєння іноземної мови мовці змушені не лише змінювати свої артикуляційні звички при вимовлянні звуків та оволодівати диференційними ознаками і дистрибутивними правилами на сегментному рівні, але й засвоїти просодичні особливості реалізації звукової системи, сприймати й передавати інтонацію іноземної мови як цілісну одиницю.

Таким чином, на рівні сприйняття та породження іншомовного мовлення у білінгва спостерігаються загальні і специфічні вияви вимовного акценту, спричинені фонетичною інтерференцією навичок рідної мови, ситуацією двомовності, загальними труднощами зміни фонетичного (сегментного й надсегментного) стереотипу у процесі оволодіння іноземною мовою, відмінностями артикуляційної бази, а також впливом когнітивних

процесів на фонетичну організацію мовлення білінгвів [2, с. 3-9; 3, с. 205-211]. Серед причин, що зумовлюють вимовний акцент, слід ураховувати такі когнітивні чинники як ментальні особливості білінгвів, когнітивна гнучкість, енциклопедичні та мовні знання, мовні здібності, мовне чуття тощо. За цих умов саме когнітивний підхід до дослідження джерел вимовного акценту дозволяє аналізувати й інтерпретувати причини їх виникнення та механізми реалізації, відкриває подальші перспективи лінгвістичного опису вимовного акценту у площині когнітивної лінгвістики.

Література

1. Валигура О. Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів: Монографія / О. Р. Валигура. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 288 с.
2. Калита А. А. Когнітивний підхід до вивчення фонетичних засобів мови / А. А. Калита, Л. І. Тараненко // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Германська філологія. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – Вип. 441-443. – С.3-9.
3. Калита А. А. Синергетическая концепция порождения интерферированной речи билингвом / А. А. Калита, О. Р. Валигура // Языки и этнокультуры Европы: Всерос. научно-практ. конф. с международным участием, посвященная юбилею доктора филологических наук, проф. Н. Н. Ореховой. – Глазов, 2010. – С. 205-217.
4. Birdsong D. Native-like pronunciation among late learners of French as a second language / D. Birdsong // Language Experience and Second Language Speech Learning: In honour of James Emil Flege. – Amsterdam: John Benjamins, 2007. – P. 99-117.
5. Derwing, T. M. English pronunciation and fluency development in Mandarin and Slavic speakers / T. M. Derwing., R. I. Thomson and M. J. Munro. – System, Vol. 34 (2). – 2006. P. 183-193.
6. Flege J. E. Perceiving vowels in a second language / J. E. Flege, I. R. A. MacKay. – Studies in Second Language Acquisition, 2004. – Vol. 26. – P. 1-34.
7. Major R. C. Foreign Accent: The Ontogeny and Phylogeny of Second Language Phonology / Roy C. Major. – Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 2001. – 224 p.
8. Moyer A. Foreign Accent: The Phenomenon of Non-native Speech / Alene Moyer. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 218 p.
9. Munro M. J. Foreign Accent and Speech Intelligibility / Murray J. Munro // Phonology and Second Language Acquisition. – Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2008. – P. 193–218. (Studies in Bilingualism: Vol. 36).
10. Strange W. 2007. Cross-language phonetic similarity of vowels: theoretical and methodological issues / W. Strange // Language Experience and Second Language Speech Learning: In honour of James Emil Flege / Bohn, O.-S., M. J. Munro (eds.). – Amsterdam: John Benjamins, 2007. – P. 35-56.